

Bøndergårdenes mekanisering.

I de to foregående numre af tidsskriftet bragte vi indlæg, der i det væsentligste beskæftigede sig med mekaniseringsproblemets teoretiske spørgsmål.

De to følgende indlæg belyser sagen, således som den tager sig ud for de landmænd, der har indvilliget i at gøre forsøget med fælles anvendelse af traktor og dertil hørende redskaber og maskiner.

I.

Af konsulent *Knud Iversen*, Klippinge.

I anledning af den diskussion, som har været ført mellem forstander *Knud Hansen* og civilingeniør *E. H. Matthiesen* i *Tidsskrift for Landøkonomi* angående bøndergårdenes mekanisering, skal jeg tillade mig at give nogle supplerende oplysninger.

Da Stevns og Omegns Planteavlforening i forbindelse med en kreds af medlemmer i 1946 oprettede Stevns Planteavlforenings maskinstation, blev det hurtigt klart for ledelsen, at det var nødvendigt at få udført et undersøgelsesarbejde til vejledning for de landmænd, som benyttede maskinstationen, idet foreningen ikke uden noget holdepunkt kunne inklade sig på en stærk agitation for benyttelse af stationens redskaber; der måtte kunne påvises økonomiske fordele ved brugen af disse. Planteavlforeningens daværende formand, proprietær *N. Krabbe*, undersøgte på dette tidspunkt de muligheder, der var for at få gennemført en rationaliseringsundersøgelse for de brugsstørrelser, der gjorde stærkest brug af maskinstationens redskabspark.

Nordisk Rationaliserings Landbrugsafdeling A/S, København, var på dette tidspunkt allerede langt fremme i rationa-

liseringsundersøgelser for de større landbrug, og det blev derfor besluttet at søge samarbejde med dette firma; såvel foreningens ledelse som medlemmer har været meget glade for dette samarbejde, som nu er løbende på 3. år.

Med den stærke udvikling, der i de sidste år har været — og stadig er — i mekanisering af det mellemstore landbrug, er det uden tvivl gavnligt hurtigt at kunne give fingerpeg for, hvorledes mekanisering af denne brugsstørrelse med fordel kan opbygges. Det har været min opgave som foreningens konsulent at finde egnede steder for tilrettelæggelsen af rationaliseringsundersøgelserne, og der er absolut ingen grund til at betvivle, at disse landmænd skulle være i stand til at føre den stærkt specificerede dagbog, ligesom der heller ikke er grund til at tvivle på rigtigheden af de oplysninger, der er givet om besparelser i hestehold og tilfredsheden hermed for de deltagende gårde. Det skulle glæde mig, om forstander *Knud Hansen* ved selvsyn ville overbevise sig om dette.

Med hensyn til de nyere forsøg med fællesanvendelse er forholdet det, at der blandt de interesserede er stor tilfredshed med maskinsættets kapacitet. Arbejdet er lagt så praktisk til rette som muligt, således at kapaciteten bliver fuldt udnyttet i travle perioder. Der kan ikke være tvivl om, at en fællesudnyttelse som den, der finder sted i de anlagte forsøg, vil blive billigere, end hvis arbejdet som helhed skulle udføres af maskinstationer. Dog må hertil bemærkes, at en ordentlig opbygget maskinstation altid vil råde over specialmaskiner, som der selv på steder, hvor der er fællesudnyttelse af et traktorsæt, vil blive brug for.

Det glæder mig, at forstander *Knud Hansen* indrømmer, at der ved de påbegyndte undersøgelser er vist vej for et videre arbejde, som der er stærkt brug for, og som kan blive til nytte ved at anvise en mere rationel tilrettelæggelse af landbrugets mekanisering.

Når en så førende mand som forstander *Knud Hansen* anerkender dette, kunne det forventes, at dette påbegyndte arbejde ville blive mødt med mere forståelse, når planteavlforeningen ansøger om støtte til arbejdets gennemførelse, men

dette har jo desværre ikke været tilfældet. Det er kedeligt, at et nyttigt »privat initiativ«, som er udvist på opfordring af en landøkonomisk forening, skal møde en modstand, som denne undersøgelse er udsat for.

II.

Af gårdejer *Rich. Andersen*, Pilehavegaard, Strøby.

Ved at læse de indlæg, der i de senere numre af *Tidsskrift for Landøkonomi* har været om forsøgene med fælles anvendelse af traktor og visse redskaber og maskiner her på Stevns, får jeg lyst til at redegøre for de indvundne erfaringer — specielt for mit eget vedkommende — som deltager i de omtalte forsøg. Uden iøvrigt at ville blande mig i diskussionen må jeg måske også nævne nogle af de tanker, jeg har gjort mig.

Hvis forsøgene kunne have været afsluttet efter et års forløb, og vi da havde vidst, hvordan det hele skulle gribes an, da havde jeg foretrukket at vente med mine bemærkninger. Men sådan er det jo ikke. År for år kan disse forsøg i det store og hele kun sige os, på hvilke punkter vi fejler. Det er derfor nyttigt at blive klar herover tidligst muligt, så vi ikke fortsætter det følgende forsøgsår med flere fejl end højst nødvendigt. Og disse fejl bliver man først rigtig klar over ved at diskutere sagen. Det er begrundelsen for, at jeg vover mig frem med mine bemærkninger allerede nu.

Jeg skal gerne indrømme, at det var med nogen skepsis, jeg indvilgede i at stille min bedrift til rådighed for de pågældende forsøg. Dog var mine betænkeligheder ikke helt sammenfaldende med forstander *Knud Hansens*. Det var hverken den økonomiske side af sagen eller ængstelse for, at vi ikke skulle kunne klare os med eet spand heste, der holdt mig tilbage. To års forudgående samarbejde med en maskinstation på et tilsvarende grundlag havde forlængst fjernet en sådan frygt. Derimod stod jeg usikker over for, hvordan flere gårde skulle kunne gennemføre et fællesskab som det skitserede, uden at det ville give anledning til utilfredshed af og til, enten om arbejdsmæssige eller økonomiske spørgsmål.

Indtil nu har mine betænkeligheder imidlertid været ganske ubegrundede. Den første vanskelige prøve for fællesanvendelsen var forårssåningen. Den var i år unormalt besværlig på grund af de vanskelige vejrforhold, men ikke desto mindre forløb den helt tilfredsstillende.

Der er dog visse forhold, man må gøre sig klart, inden forsøgets udfald kan bedømmes fuldtud. For det første har vi i den »forsøgsring«, hvori jeg deltager, startet — ikke med 5—6 gårde på et halvt hundrede tdr. ld. — men derimod med kun 3 af denne størrelse samt et husmandsbrug med ca. 10 tdr. ld. Ejeren af sidstnævnte er timelønnet traktorfører og ansvarlig for de hjælpemidler, hvorom vi er fælles.

Når der ikke straks kom 5—6 gårde med i forsøget i Strøby, således som det var planlagt på grundlag af de 2 foregående års arbejdsregnskaber, skyldtes det, at man anskaffede en forholdsvis lille traktor, og at vedkommende leverandør henstillede, at vi af hensyn til traktorens renommé på egnen ikke belastede den unødvendig hårdt i begyndelsen. Efterhånden som det viste sig forsvarligt, kunne der så tages flere gårde med i »ringen«. Denne henstilling blev fulgt, og det var sikkert klogt, bl. a. fordi man derved undgik at belaste »sammenholdet« for stærkt i starten.

Det viste sig imidlertid trods det vanskelige forår, at traktoren med lethed kunne have klaret væsentligt mere arbejde, end der krævedes, selv uden «overarbejde». Der er derfor ingen tvivl om, at vi efterhånden kommer op på at betjene det antal gårde, der oprindeligt var regnet med.

Erfaringerne fra forårsarbejdet gav iøvrigt anledning til, at der senere blev anskaffet traktorradrenser samt traktorsprøjte, der også betjener andre landmænd end de, der deltager i fællesanvendelsen.

Ved bedømmelse af fællesanvendelsens muligheder må man mærke sig visse egenskaber ved de udvalgte brug. Dels er jorderne vel arronderede, bygningerne ligger godt i forhold til jorden, og dels har de kun et forholdsvis lille kornareal. Til gengæld er husdyrholdet og det til dette knyttede roe- og græsareal forholdsvis stort. Det er netop forklaringen på, at

traktoren og de resterende 2 heste kan »overkomme« så meget.

Som eksempel på arealbenyttelsen for de i fællesanvendelsen deltagende gårde, der er ret ensartet, kan for Pilehavegaard, der i regnskaberne er betegnet som nr. 32, oplyses følgende: Af de ca. 50 tdr. ld. er der 14 med korn, 12 med roer (heraf 8 sukkerroer til foderbrug og 4 med fodersukkerroer), 6 med spise- og foderkartofler. Endvidere er der 2 tdr. ld. hvidkløverfrø, 9 med græs og 5 tdr. ld. lucerne.

Hele kornarealet er for tiden byg. I tidligere år har vi også haft nogle tdr. ld. hvede, men det er vi gået bort fra af sædskiftemæssige årsager. Jorden er god lermuldet, ret let at arbejde, hvad der er et fortrin for hestene. Foldudbyttet ligger normalt omkring 24—25, og der er ikke i de senere år indkøbt korn af betydning.

Husdyrholdet er 2 heste, 24—25 malkekøer, 18 stkr. opdræt, ca. 100 svin og 13 søer. Der bliver ca. 140 slagterisvin til levering i år, og der sælges en del pattegrise.

Forudsætningerne for, at fællesanvendelsen med tiden skulle kunne komme til at omfatte de 5—6 gårde, der oprindelig regnedes med, er bl. a. følgende:

- 1) Det forholdsvis lille kornareal og store roeareal bevirker, at såningen udstrækkes over en ret lang periode.
- 2) Kornhøsten giver ikke den »arbejdsspids«, som man er vant til at regne med. Med det store græs- og lucerneareal bliver der en ret stor høhøst samt tidlige slæt af lucerne og kløvergræs til ensilage, d. v. s. en virkningsfuld udjævning af »høsten« i sommertiden.
- 3) Den gode arrondering, det flade terræn og gårdenes placering nogenlunde midt i jorden bevirker, navnlig ved hjemkørsel af korn og roer samt udkørsel af gødning, at eet spand heste kan klare arbejdet fuldt tilfredsstillende uden at blive særlig hårdt belastet. De har ganske vist mange arbejdsdage, men slipper for det egentlige »grovere« arbejde som opharvning til såning, høstning med binder, stubkultivering, opløjning af roer, dybpløjning o. lign., der er overtaget af traktoren.

De største krav stilles til hestene i efterårstiden, altså ved hjemkørsel af roetop og roer samt udkørsel af gødning, men sæsonen kan her »forlænges«, og det spiller en væsentlig rolle, at al tung kørsel foregår med gummivogn.

Vi har hidtil på Pilehavegaard klaret os med een gummivogn. Til tider er det dog lovlig lidt. Spørgsmålet er så, om vi skal anskaffe yderligere en, eventuelt have en »fælles« gummivogn i reserve, eller — hvad der måske ville være mest fordelagtigt — anskaffe hjælpemidler til hurtig aflæsning af korn, høg, roer, roetop m. v., altså anskaffe transportører. Der er altid 2 mand med vognene til såvel læsning som aflæsning.

Oprindeligt havde vi 4 heste — og ligeså på de andre delta-gende gårde. I efteråret 1947 begyndte jeg at samarbejde med maskinstationen, der i hovedsagen udførte de samme arbejder, som traktoren nu gør under fællesanvendelsen. De 2 heste solgtes straks. Med eet spand heste er der ingen i reserve, men det spørgsmål klares ved, at vi i tilfælde af sygdom eller lignende låner hos en af de andre deltagere eller gør brug af traktoren til kørsel, såfremt den er ledig.

Det var egentlig min tanke at anskaffe traktor selv i 1949, men fik det ikke gjort. Og det er jeg i dag fuldt ud tilfreds med, sådan som det hele har udviklet sig.

Jeg har hæftet mig ved forstander *Knud Hansens* bemærkning om, at ved anskaffelse af en traktor til en ejendomsstørrelse som den her omhandlede skulle ejeren i almindelighed køre den selv. Det ville vel også nok for mit vedkommende være blevet tilfældet i begyndelsen, men jeg ville være en dårlig arbejdsgiver for unge, lærelystne landmænd, om jeg var blevet ved dermed. Som det går nu med en traktorfører, der er fuldt ansvarlig for hele maskineriet, er vi ude over det problem.

En anden ting er, at de unge landmænd bør lære at køre og bruge traktor, lige så vel som de lærer at køre heste og bruge redskaber og maskiner. Spørgsmålet er blot under hvilken form, det kan ske. Måske bør man indrette sig med »køreskoler« for traktorer med tilhørende redskaber og maskiner, ligesom vi nu har det for automobiler.

Der er i et af indlæggene rørt ved arbejdsforbruget ved mejningen, idet der var medgået alt for mange arbejdstimer til udførelsen af dette arbejde.

Som civilingeniør *Matthiesen* allerede har været inde på, skyldtes det, at der det pågældende år var meget lejesæd og »henten skår« samt temmelig mange standsninger. En del af disse sidste kunne formentlig i mit tilfælde være undgået, hvis jeg selv havde sat mig på binderen. Men i hovedsagen overlod jeg dette arbejde til de unge mennesker, fordi de også skal have lejlighed til at lære det, selv om det måske var en uklog disposition, set fra et regnskabsmæssigt synspunkt.

Det nytter imidlertid ikke, at beregningerne baseres på, at det er »specialister«, der alene tager sig af disse arbejder. Der kommer hvert år en ny årgang af unge, der skal oplæres. Det bør ikke glemmes.

En bemærkning, der nærmest går ud på, at ejeren ikke ved, hvad han skal tage sig til, når han får en del af arbejdet udført af maskinstation eller som her ved fællesanvendelsen, burde være undgået. Sagen er, at hvis driften omlægges, så den passer for denne arbejdsform — og det er nødvendigt, hvis der skal være en mening med mekaniseringen — så vokser kravet til håndarbejdet stærkt gennem udvidelse af rodfrugtarealet og forøgelse af besætningen. Det øger også kravet til arbejdsledelse. Man klarer ikke mere en snæver vending ved blot at sende mandskabet ud at pløje brakmark.

Forstander *Knud Hansen* er inde på, at de nævnte brug med 4 heste har haft 1 for meget. Det er muligt, at han har ret heri, men med 3 heste ville de i hvert fald have haft en gummivogn for lidt. Man kan vist ikke drøfte hesteholdets størrelse uden at tage hensyn også til andre ting. Når man selv skal høste med binder, er 3 heste minimum, og skal man klare sig fornuftigt resten af året, må man også indstille sig på redskaber som plove, sværharver o. lign. til 3 heste og så selvfølgelig gummivogne.

Derimod kan jeg ikke anerkende, at der ved brug af »gammel-dags« vogne og udpræget 2-hestes redskaber skulle have været holdt en hest for meget, uanset hvad arbejdsregnskabet

ellers måtte udvise herom. I praksis vil man med et folkehold på 2 karle til markarbejdet foretrække 2 hele spand heste. Fejlen er, at man ikke forlængst har taget konsekvensen af arbejdsregnskabets vejledning og afskaffet den ene hest og indrettet sig derefter med redskaber såvel som med vogne. Derfor kan jeg heller ikke se det berettigede i forstanderens påstand om, at man stiller fællesanvendelsen for gunstigt økonomisk ved at regne med den fulde besparelse, når man går ned fra 4 til 2 heste. Mellemstadiet med de 3 heste har i virkeligheden kun eksisteret på papiret, og derfor må vi regne med den fulde forskel.

Om folkeholdets størrelse på Pilehavegaard kan det oplyses, at der er 2 karle og fodermester samt lejlighedsvis lidt løs arbejdskraft. Selv tager jeg meget del i arbejdet.

Der er ikke siden overgangen til brug af traktor m. v. sket nogen ændring i folkeholdets størrelse, men der er foretaget en ikke ubetydelig udvidelse af kvæg- og svineholdet samt en tilsvarende udvidelse af arealet med foderafgrøder, d. v. s. en intensivering af driften.

Ved udvælgelsen af de bedrifter, der kom med i forsøget, blev der lagt vægt på en vis ensartethed, ikke blot i størrelse, men også af driftsform. Af hensyn til de 2 forudgående års arbejdsundersøgelser var det formentlig rigtigt, men når først den varige arbejdsform er fundet, skulle det synes mere fordelagtigt, om det blev gårde med forskellig driftsform, der samarbejder. Forudsætningen herfor er naturligvis, at forskellighederne i driften bevirker en bedre fordeling af arbejdsbehovet året igennem, bl. a. af hensyn til traktorens effektive udnyttelse. Det må imidlertid blive en kommende opgave at klare dette spørgsmål. Foreløbig har vi nok med det, der allerede er taget op.

Uanset hvad udenforstående ellers vil mene om de forsøg, vi har fået i gang her på Stevns, så er der for os, der har det hele på nærmeste hold og kan følge fordele og ulemper fra dag til dag, ingen tvivl om, at vi er inde på noget af det rigtige med fællesanvendelsen. Efterhånden som nye erfaringer indvindes, bliver der sandsynligvis et og andet, der bør rettes,

og det vil blive gjort. Vi giver ikke op, og det er vort håb, at civilingeniør *Matthiesen* både økonomisk og på anden måde kan holde til at føre det her påbegyndte arbejde igennem. Han har sammen med sine medarbejdere præsteret en indsats, som vi i højeste grad værdsætter og anerkender, fordi vi kan se, at den fører til fremskridt.

Fra sine rationaliseringsundersøgelser inden for industrien og de større landbrug sad civilingeniør *Matthiesen* inde med en betydelig viden om fremgangsmåder og metoder. Den er kommen os til gode i vore fælles bestræbelser for at finde frem til den mest ideelle form for samarbejdet. Ingen anstrenge er sparet for at komme de virkelige forhold i praksis så nær som muligt, og hvis f. eks. økonomien ved fællesanvendelsen skulle synes for gunstig — hvad der er meget ringe sandsynlighed for — så skal civilingeniøren i det mindste ikke lastes derfor. Han har nemlig stadig under vore forhandlinger om priser, omkostninger m. v. fastholdt, at de økonomiske fordele ved fællesanvendelsen hellere måtte vise sig større i virkeligheden, end vi ved vore rådslagninger kalkulerede dem til.

Om der så skulle kunne påvises småfejl i arbejdsregnskabet, hvad der let kan forekomme, når man på en gård af den omtalte størrelse ofte må tage ret skønsmæssigt på fordelingen, så er det for bagateller at regne imod den positive vejledning, der er kommet ud af disse indledende undersøgelser. Vi landmænd, der er gået med i forsøget og har reduceret hestebestanden, har ganske vist vovet noget, men dog med en betydelig chance for et gunstigt økonomisk resultat. Helt det samme kan ikke siges om civilingeniør *Matthiesen*. Han gik ind i dette arbejde, fordi han så, at der var et felt, hvor der var noget at udrette for landbruget. Ingen kunne ved starten give ham sikkerhed for, at han nogensinde ville få sit arbejde helt eller blot delvis honoreret. Det ville afhænge af mulighederne for at få tilskud udefra, men denne usikkerhed var ikke afgørende for civilingeniørens interesse for vore bestræbelser.

Der blev søgt økonomisk støtte til gennemførelsen af for-